

ÚČETNÍ KNIHY ZINKOVY KNIHAŘSKÉ DÍLNY JAKO SPECIFICKÝ PRAMEN PRO STUDIUM KNIHVAZAČSTVÍ NA KONCI 18. A V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Vlastimil Kolda (České Budějovice)

Accounting Books of Zink's Bookbinding Workshop as a Specific Source for the Study of Bookbinding at the End of the 18th Century and in the First Half of the 19th Century

Abstract: The members of the Zink family ran a bookbinding workshop in České Budějovice for 140 years. From the activities of the two last book-binding masters, two accounting books with records for the years 1788–1804 and 1817–1868 have been preserved. These books are unique sources on the clientele of the bookbinding workshop, the volume of the bookbinding work performed and the amount of the prices charged for it. After more than two centuries, they make it possible to identify the authors of book bindings of a number of official books preserved in the collections of the state district archives in České Budějovice.

Keywords: České Budějovice – Zink – book binding – accounting books

Když kolem roku 1670 přišel do Českých Budějovic knihařský mistr Petr Haindl a začal zde provozovat svou knihvazačskou živnost, jistě netušil, že zakládá rodinnou knihařskou dílnu, která bude v provozu bezmála po dvě století. Řemeslo se v ní ale, přinejmenším zpočátku, nepředávalo z otce na syna. O provoz dílny se totiž v několika případech postaraly ženy, vdovy po zemřelých knihařských mistrech, kterým se promyšlenou sňatkovou politikou úspěšně dařilo držet knihařskou dílnu v chodu.¹

Z Haindlových 11 dětí se knihařskému řemeslu nevěnovalo žádné, zato jeho třetí manželka Kateřina je v písemných pramenech označována jako knihařka (a sama se také za knihařku prohlašovala při projednávání pozůstalosti po svém zemřelém manželovi). Rok po Haindlově smrti (zemřel roku 1722) se Kateřina podruhé provdala. Jejím manželem se stal Jan Jeremiáš Rudolf, knihař původem ze Saska, který s velkou pravděpodobností pracoval v dílně ještě za Haindlova života jako tovaryš. V roce 1723 se Rudolf stal budějovickým měšťanem, zakoupil dům s Haindlovou knihařskou dílnou a byl přijat do místního velkého cechu. Manželství s Kateřinou však trvalo jen tři roky, Jan Jeremiáš Rudolf zemřel roku 1726. Dílna znovu zůstala bez mistra a historie se opakovala. Kateřina (již více než 50letá) se znovu provdala a po knihařích Haindlovi a Rudolfovi se jejím třetím manželem stal Anton Vavřinec Zink – jak jinak nežli opět knihař. Tak přišli knihaři Zinkové na konci 20. let 18. století do Českých Budějovic. Zink byl o 27 roků mladší než jeho nová žena, takže lze soudit, že jeho prioritou tu byla spíše zavedená knihařská

dílna, nikoli šťastný rodinný život. Anton Vavřinec Zink pocházel ze západních Čech, a v Budějovicích se usadil roku 1728. S manželkou Kateřinou mu bylo souzeno žít ještě plných 23 roků, a tak nepřekvapí, že se záhy po její smrti roku 1752 znovu oženil s mladičkou Evou Kateřinou, rozenou Spěváčkovou z Dubného, s níž pak měl syna Vavřince a dceru Marii Magdalenu.

Když roku 1761 Anton Vavřinec Zink zemřel, chod knihařské dílny se opět nezastavil. Knihařskou práci tu vykonával Zinkův tovaryš Jan Michael Müller, knihař s bavorskými kořeny. Byl patrně velmi zručný, neboť vdova po Zinkovi, Eva Kateřina, na něho pamatovala ve své závěti a odkázala mu celý dům i s vybavenou dílnou. Po smrti své mistrové roku 1766 získal Müller k domu ještě budějovické měšťanské právo, a coby knihařský mistr se stal plnoprávným členem českobudějovického velkého cechu. A aby rodinná tradice knihařské dílny zůstala zachována, oženil se roku 1772 s dcerou svého knihařského předchůdce a mistra, Marií Magdalenu Zinkovou. V té době se (snad ještě u otce v dílně) vyučil knihařskému řemeslu i syn Antona Vavřince Zinka – Vavřinec. Po studiích a krátkém působení v armádě se roku 1781 vrátil do Budějovic, koupil od svého švagra Jana Michaela Müllera rodný dům i s dílnou a od roku 1783 v něm jakožto knihařský mistr začal provozovat knihvazačskou živnost. A to nejprve spolu s Janem Michaellem Müllerem, po jeho smrti roku 1801 pak již sám. Roku 1813 předal Vavřinec Zink knihařskou dílnu svému synu Františkovi a odešel na výměnek. František se knihařskému řemeslu vyučil v otcově dílně

¹ Podrobněji o osudech této českobudějovické knihařské dílny viz KOLDA 2011. Viz též Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen SOKA ČB), fondy Velký cech České Budějovice a Cech knihařů České Budějovice.

Obr. 1. Účetní knihy Zinkovy knihařské dílny. Foto: Vlastimil Kolda.

a brzy se stal plnoprávným knihařským mistrem. Z dílny vybudoval prosperující knihvazačský podnik se širokým okruhem odběratelů a také s poměrně velkým objemem vykonávaných knihařských prací. Když však po více než 40 letech v čele dílny zemřel, nebylo dílnu komu předat. Františkův syn Jan byl sice řemesla znalý, avšak jako dosud neploetý nemohl dílnu vést, a tak se do role mistrové na čas postavila vdova Petronila Zinková. Po několika letech se však ukázalo, že dílna bez plnohodnotného mistra nemůže odolávat konkurenci, a tak Petronila Zinková dílnu roku 1868 uzavřela. Ojedinelá rodinná knihařská dílna, před dvěma stoletími založená Petrem Haindlem, tak nadobro zanikla.²

Z let, kdy dílnu vedli otec Vavřinec a syn František Zinkové, se dochovaly dva unikátní písemné prameny, které umožňují poznat objem prováděných knihařských prací a také klientelu, pro kterou dílna pracovala. Jde o účetní knihy, do nichž si Zinkové zapisovali, co a za kolik pro koho dělali, případně kdo je jim za práci ještě dlužen.³

Starší z knih byla vedena Vavřincem Zinkem mezi léty 1788 a 1804. Tvoří ji 10 složek většího osmerkového formátu. Dochoval se však jen vlastní knižní blok, desky schází. Na začátku knihy je na několika prvních foliích abecední rejstřík zákazníků. Po něm následují již vlastní účetní záznamy, zapisované v chronologickém pořadí, přičemž každý z odběratelů tu má samostatný oddíl. Nepřekvapí, že jako první

v pořadí je uveden největší zákazník, kterým byla českobudějovická radnice. Oddíl je nadepsán „*Auf das Rathaus gearbeitet*“ a začíná výčtem knihařských prací, vyhotovených pro městskou správu počínaje lednem roku 1790. Hned 5. ledna je zapsána první položka, a to svázání 15 svazků zápisních knih pro referenty agendy kriminální, soudní a politické, s měkkými deskami a s cenou po 4 krejcarech za kus, tedy celkem za 1 zlatý. O dva dny později následují dva rejstříky výstavu piva, opět s měkkými deskami, ale patrně větších rozměrů, neboť je Zink účtoval po 13 krejcarech. Jen za leden roku 1790 je v knize zaznamenáno zhotovení 32 knih pro potřeby radnice, za rok se pak objem prací vyšplhal až na celkových 89 svazků. Většinou šlo o knihy teprve určené k používání, vesměs brožované, vázané z čistého papíru a s deskami potaženými škrobovým papírem. Jen v 9 případech je v tomto roce uvedena vazba do pevných desek, z toho ve třech případech se jednalo o vazby polokožené, tedy s koženým hřbetem, koženými rohy a s vázacími tkanicemi. Tyto knihy ale nebyly vázané z čistého papíru a určené k dodatečnému psaní, nýbrž jednalo se o svázání patentů, předpisů, vyhlášek a nařízení, které do městské kanceláře došly v průběhu uplynulého roku.

Objem prací pro českobudějovickou radnici byl každý rok přibližně shodný, počet zhotovených knih kolísal mezi 60 a 90 svazky. Účtovaná částka se pohybovala v rozmezí 40

² O osudech dílny za posledních knihařů Zinků viz HUYER 1924.

³ SOKA ČB, fond Knihvazačství Zink – účetní knihy, blíže nesignováno.

Seznam	1791	1792	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799
17. 14	Referendum Simonand... Criminalibus a 50	25							
5	do in Judicialibus a 50	25							
5	do in Politicis a 20	35							
3	Stenchi wo Jan Cmel in Criminalibus... saly, und politischer Brief mit sechs Bde in 10 Bde a 50	2	30						
	in Jedner & A.B.C. f... g... a 10		50						
1.	Taxi Schornal mit sechs Bde... a 10		50						
2.	Appositions protocol... a 10		12						
2.	Tab. Schornal mit sechs Bde... a 10		12						
Jan 47 46									
J. 20. Jener 792 69/10 mit 41/7 30+									
Hof J. C. Ruffin's pro Anno 792.									
4.	2. Ein in 10 Bde... a 10		24						
1.	Index... a 10		15						
12.	25. H... a 5		2	5					
25.	1. Ab... a 10		36						
1.	2. Ab... a 10		36						
14.	1. Pro... a 10		20						
2. 1.	in Judicialibus... a 10		20						
1.	in Criminalibus... a 10		20						
2.	Stoffs protocol in politis... a 10		30						
1.	in Criminalibus... a 10		50						
3.	A.B.C. in obige Stoffs protocol... a 10		20						
29.	2. Rependitium... a 10		12						
21.	1. H... a 10		50						
2.	H... a 10		50						
1.	Republ... a 10		50						
1.	Exp... a 10		18						
21.	1. Administrations... a 10		36						
1.	Gr... a 10		1						
1.	Qu... a 10		2						
	in obige... a 10		20						

Obz. 2. Záznam o zakázkách pro potreby českobudějovické radnice za prosinec 1791 až březen 1792. Vpravo dole jsou údaje o vazbě dvou svazků knih patentů, vydaných v roce 1791. Foto: Vlastimil Kolda.

až 49 zlatých, ani jednou nepřekročila hranici 50 zlatých. V některých letech přibýly pro úřední potřebu městské správy k vazbě knih i jiné zakázky. Pravidelně se v účetní knize objevují zmínky o běžných knihařských pracích, jako bylo nařezání rysů papíru či zhotovení štítků pro potreby městské registratury. K ojedinělým zakázkám patřilo například podlepení mapy českého království plátnem („Landkarte Regnum Bohemiae auf Leinwandt aufgezogen“) za cenu 3 zlatých, provedené v roce 1792. Výjimečnými zakázkami byly rovněž velké celokožené vazby, zaznamenané v účetní knize většinou jen jednou ročně. V těchto případech šlo o objemné svazky pozemkových knih, které byly opatřené ještě vevázaným abecedním indexem. Vazba samotná pak byla poměrně výpravná, kožený potah desek byl ozdoben slepotiskem, častá byla i stříkaná ořízka. Knihy byly pokaždé opatřené buď koženými vázacími proužky, nebo látkovými tkanicemi. Cena těchto celokožených vazeb pozemkových knih se po léta neměnila, vždy za ně Vavřinec Zink účtoval 3 zlaté.

Kromě městské správy byla Zinkovým častým zákazníkem také Biskupská konzistoř. Pro její potřebu byly vázány desítky různých poznámkových knih a sešitů, a také různé repertáře, protokolní nebo inventární knihy. V roce 1793 představoval objem prací pro biskupskou konzistoř 153 různých svazků v celkové ceně přes 30 zlatých. K mimořádným zakázkám pro potreby biskupství patřilo také občasné zhotovování pouzder na kalichy a další bohoslužebné náčiní.

Modlitební i jiné knihy si pro svou osobní potřebu nechával u Vavřince Zinka vázat také první budějovický biskup Jan Prokop hrabě Schaaffgotsche. Například v lednu 1795 je v knize zapsána vazba modlitební knihy do černé kůže, se zlacením a ochranným pouzdem (v ceně 1 zlatý 45 krejcarů). O rok později si Jeho Excellence nechala kromě jiných knih svázat také českou a francouzskou gramatiku, jedno dílo Tomáše Kampenského a několik dalších většinou liturgických děl. Největší prací pro biskupa Schaaffgotscheho byla celokožená vazba velkého atlasu světa, za kterou si Zink 18. dubna 1797 účtoval 4 zlaté a 30 krejcarů.

Mezi dalšími zákazníky z řad úřadů a erárních institucí nalezneme v účetní knize ještě budějovický krajský úřad či správu vojenské zbrojnice. Mezi soukromými osobami převažují duchovní, zejména faráři a kaplani z okolních farností Rudolfov, Netolice, Řimov, Hosín, Lišov či Borovany. Dále jsou v účetní knize zapsáni úředníci vrchnostenských kanceláří z Hluboké nebo z Vysokého Hrádku, či vysocí vojenští důstojníci. Klientem Vavřince Zinka byl také c. k. krajský hejtman František Václav hrabě Dohalský, treboňský lékař dr. Klement či budějovičtí městští radní Karel Hönig a Karel Jäth. Pro dalšího budějovického radního, Karla Pattberga, Vavřinec Zink v roce 1799 vázal mimo jiné i osm svazků Plútarchových a šest svazků Lúkiánových děl, a také dvou-svazkovou učebnici ruštiny.

Spočteme-li práce zhotovené pro všechny zákazníky za jeden rok, dojdeme k pozoruhodnému výsledku, který dává obrázek o celkové produkci a vytíženosti knihařské dílny

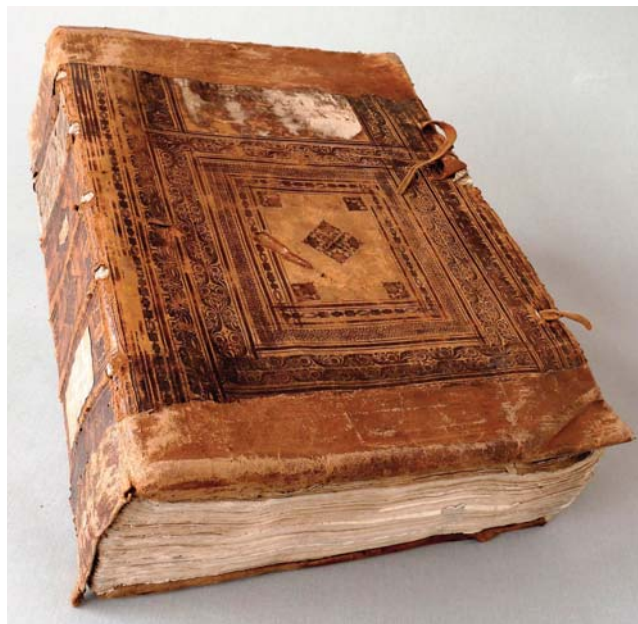

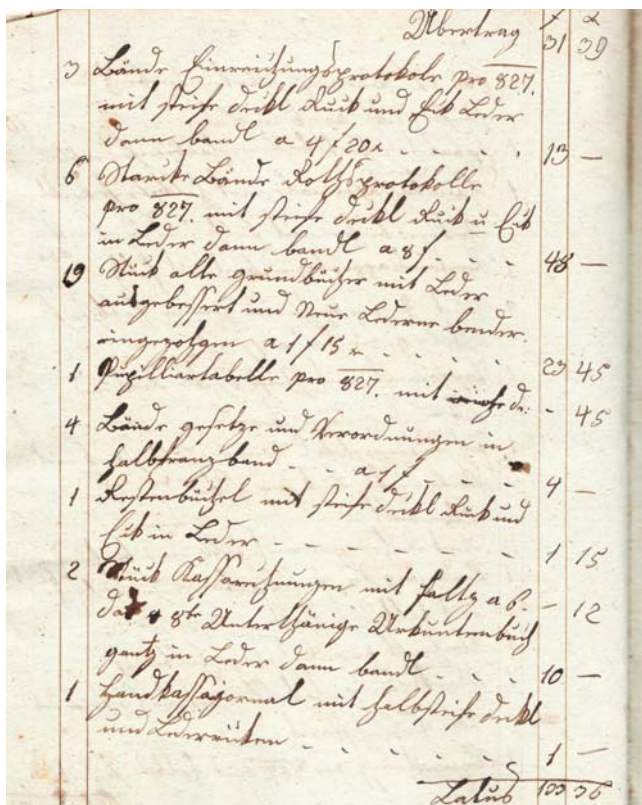

Obr. 5. Dva svazky knih krajských psaní z roku 1814, svázané Zinkovou dílnou v lednu následujícího roku. SOKA ČB, fond Archiv města České Budějovice, knihy č. 2044 a 2045. Foto: Vlastimil Kolda.

Obr. 7. Ukázka Zinkem provedené opravy starší vazby pozemkové knihy. SOKA ČB, fond Archiv města České Budějovice, kniha č. 1601. Foto: Vlastimil Kolda.

Obr. 6. Záznam o provedené opravě 19 starších vazeb pozemkových knih (v horní části stránky). Foto: Vlastimil Kolda.

jsou účetní záznamy pro rok 1828. František Zink tehdy vyhotovil pro správu města celkem 95 svazků nejruznějších úředních a účetních knih (za celkovou cenu 181 zlatých), ale kromě toho také opravil vazby 19 kusů starších pozemkových knih. Jejich poškozené vazby vyspravil novou kůží a zhotovil k nim nové kožené vázací proužky, za což si na-

Obr. 8. Pohled do depozitáře Státního okresního archivu České Budějovice. Dochované svazky městských knih z Archivu města Českých Budějovic pocházejí z valné části právě ze Zinkovy knihařské dílny. Foto: Vlastimil Kolda.

účtoval 23 zlatých a 45 krejcarů. Podobné opravy starších, zpravidla celokožených vazeb nalezneme ojediněle i v jiných letech. Zink nadále pro město řezal rysy papíru a zhotovoval drobné kartonážní práce – např. v roce 1819 zhotovil 5 velkých desek pro mapy městských lesních revírů.

Mezi zákazníky knihařské dílny otce a syna Zinkových nalezneme také Jana Františka Zdarssu a jeho syna Martina Zdarssu, kteří v Českých Budějovicích provozovali od roku 1792 tiskařskou dílnu. Zdarssové ale nebyli běžnými zákazníky, neboť Zinkové (alespoň podle účetních knih) pro ně knihy vázali jen zřídka. V účetních knihách je zato zaznamenáno zhotovování velkého množství škrobových papírů pro potřeby Zdarssovy tiskárny. Jen v roce 1829 je tu evidováno celkem 20 dodávek škrobových papírů v celkovém objemu

přes 1000 kusů a v ceně přes 280 zlatých (jeden každý kus byl účtován po 13 krejcarech). Je tedy zřejmé, že Zdarssova tiskárna provozovala ve své režii svou knihařskou dílnu a že vytištěné knihy si vázala sama, a to právě s použitím škrobových papírů od Zinků. Přesto ale můžeme občas nalézt v účetních knihách i několik knih vázaných přímo pro Zdarssu – například 4 kusy modlitebních knih se zlatou ořízkou (každou po 1 zlatém), či 8 kusů kalendářů. Spíše než o zakázku pro tiskárnu, se ale v těchto případech jednalo o soukromou iniciativu Martina Zdarssy.

Obě účetní knihy knihařů Vavřince a Františka Zinkových jsou pozoruhodnými a ojedinělými archivními prameny. Umožňují z trochu jiného světla nahlédnout do provozu knihařské dílny na konci 18. a v první polovině 19. století. Kromě toho, že z nich můžeme vysledovat okruh zákazníků, pro něž knihaři pracovali, či ceny prováděných prací, mohou být také dobrým vodítkem při identifikaci autorství řady dochovaných knižních vazeb z této doby, zejména v českobudějovickém městském archivu. Bez Zinkových účetních knih by bylo jen obtížně prokazatelné, že autorem konkrétní knižní vazby je právě Zinkova knihařská dílna (neboť v této době ještě nebylo běžné označovat zhotovené knižní vazby autorskými štítky či slepotiskovým razídkem). V tomto ohledu je význam účetních knih knihařů Vavřince a Františka Zinkových neoddiskutovatelný.

Prameny:

Státní okresní archiv České Budějovice, fond Cech knihařů České Budějovice.

Státní okresní archiv České Budějovice, fond Knihvazačství Zink.

Státní okresní archiv České Budějovice, fond Velký cech České Budějovice.

Literatura:

HUYER 1924: HUYER, Rainhold. Zur Erinnerung an F. J. Zink. *Budweiser Zeitung* 63, 1924, č. 13, s. 2–3.

KOLDA 2011: KOLDA, Vlastimil. *Tato kniha jest koupena z Budějce od knihaře. Knihaři a knihařství v Českých Budějovicích od 14. století po současnost*. České Budějovice: Historicko-vlastivědný spolek, 2011.

PhDr. Vlastimil Kolda

Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště České Budějovice

Rudolfovská 40, 370 00 České Budějovice